

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

4. Přednáška
(verze na web)

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Státní území
Co to je?

Státní území ...

... je prostor ve kterém stát uplatňuje svoji suverenitu (tedy trojrozměrný útvar, v žádném případě ne plocha!)

Zahrnuje:

- ❑ pevninské území státu
- ❑ vnitřní vodní plochy (řeky, jezera)
- ❑ část moře (pobřežní moře, vnitřní mořské plochy)
- ❑ geologický podklad
- ❑ vzdušný prostor nad pevninskou částí a nad pobřežním mořem
- ❑ zvláštní případy (území velvyslanectví apod.)

Geologický podklad

- teoreticky zasahuje suverenita státu až do středu Země
 - tím se zásadně liší od soukromého vlastnictví půdy – pokud jste vlastníkem pozemku, patří vám pouze nejsvrchnější část (ornice), ale už ne podloží, např. ložiska uhlí (ta jsou státní)
- v praxi je suverenita státu omezena možnostmi kontrolovat nebo zabránit jejímu narušení jinými státy, tj. dosažitelnou hloubkou vrtů nebo dolů (cca 10 km)

Teoretické důsledky

- **Kontrolní otázka 1**: Pokud tedy České republice „patří“ vše až do středu Země, jaký má její území tvar? Najděte nejvhodnější těleso.
- **Kontrolní otázka 2**: Pokud tedy státům „patří“ vše až do středu Země, s kterými státy sousedí Česká republika?

Vzdušný prostor

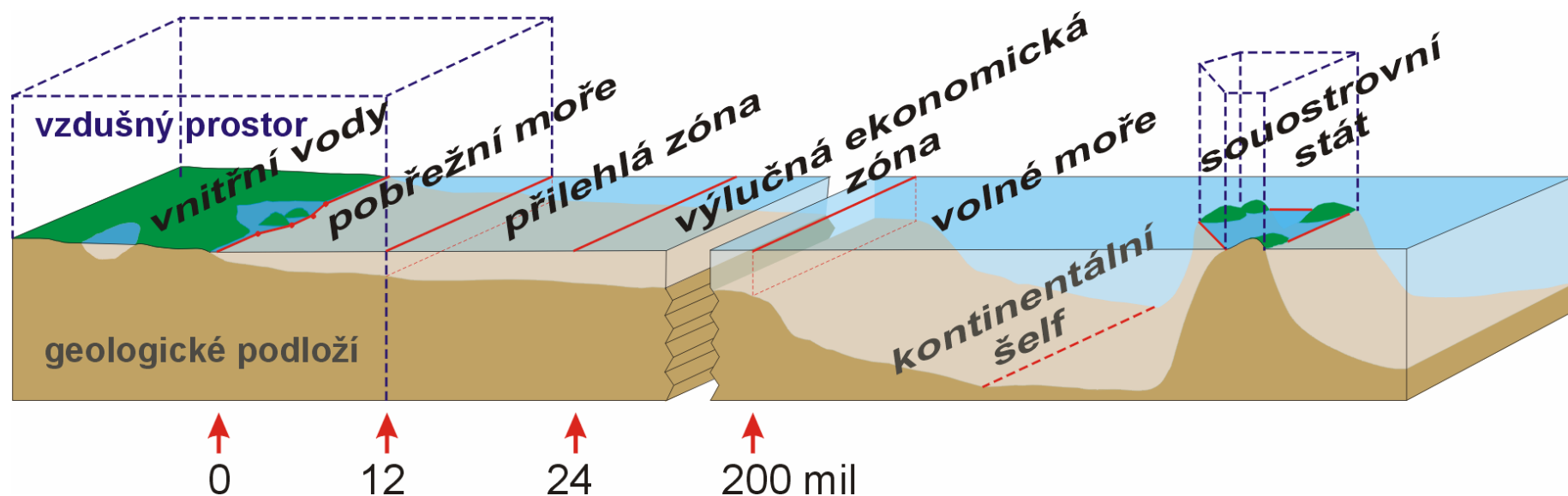
- **vzdušný prostor** podléhá suverenitě státu, zatímco **kosmický prostor** je mezinárodní
- bohužel je dodnes nejasné, v jaké výšce „končí“ vzdušný a „začíná“ kosmický prostor
 - někdo navrhuje horní hranici atmosféry (ale kde vlastně je?)
 - jiní hranice gravitosféry, stratosféry, ionosféry apod.

Vzdušný prostor

- i v tomto případě je reálná jen suverenita do výšky omezené technickými možnostmi kontrolovat její narušení jinými státy, tj. do maximální výšky letu letadel. Všeobecně se uznává, že:
 - letadla létají ve vzdušném prostoru
 - družice v kosmickém prostoru
- Suverenita státu nad vzdušným prostorem není ničím omezena, tj. letadla potřebují pro přelet přes území státu jeho povolení (družice ale ne, protože se nepohybují ve státním území, ale „nad“ ním)

Moře

- Na pobřeží nezaniká suverenita státu ostře, ale postupně se snižuje v několika na sebe navazujících páslech
- Nároky na pobřežní moře upravila **Úmluva OSN o mořském právu** podepsaná v Montego Bay (Jamajka) 10. 12. 1982 (u nás 240/1996 Sb.):

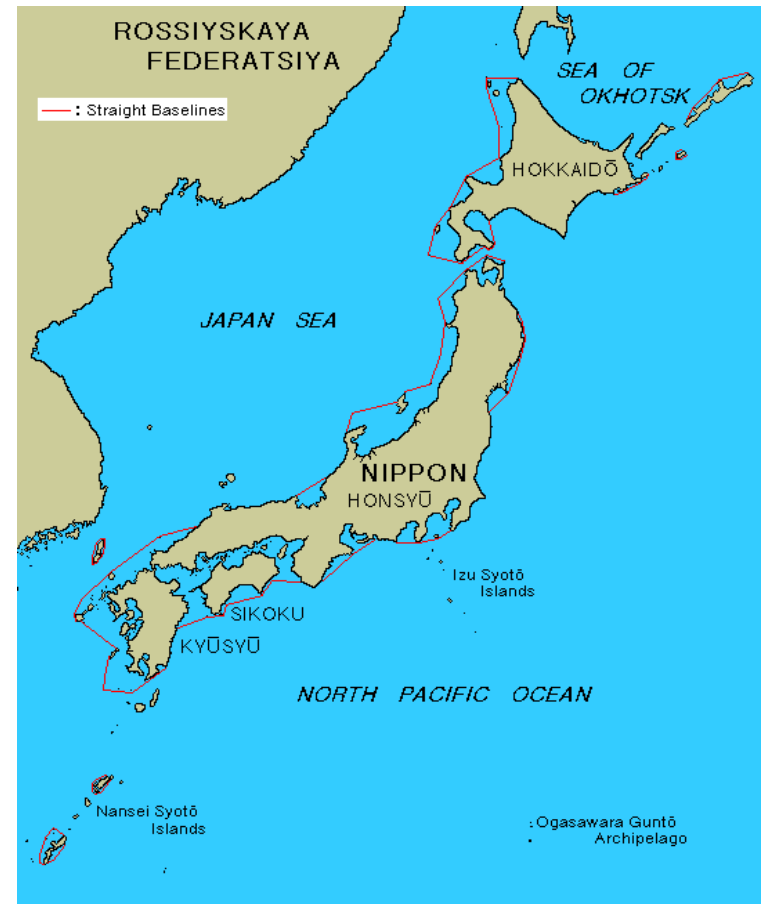
Kde vlastně „končí“ pevnina?

- Geografické pojetí:
 - Pobřežní čára je hranice mezi mořskou vodou a „souší“ při střední hladině oceánu
 - Proto na mapách pobřežní čára totožná s izohypsou 0 m nad mořem
- Politicky ale „končí“ pevnina jinde!
 - za hranici pevniny se pokládá tzv. **základní linie** (*base line*), což je ve většině případů **linie největšího odlivu** (*low water line*), v členitém pobřeží zjednodušená úseky **základních přímých linií** (*straight lines*)

Základní přímé linie (*straight lines*)

- Přímé linie zjednodušují průběh základní linie v příliš členitém pobřeží
- Přímé linie spojují nejvzdálenější výčnělky pevniny a také mohou uzavřít zálivy (pro to platí přesná pravidla)
- Délka každé přímé základní linie nesmí překročit 24 námořních mil (aby nebyly zabrány příliš odlehlé části oceánu)

Podrobnosti o vytyčování přímých linií jsou obsahem Bonusu 2

Systém základních (přímých) linií v Japonsku

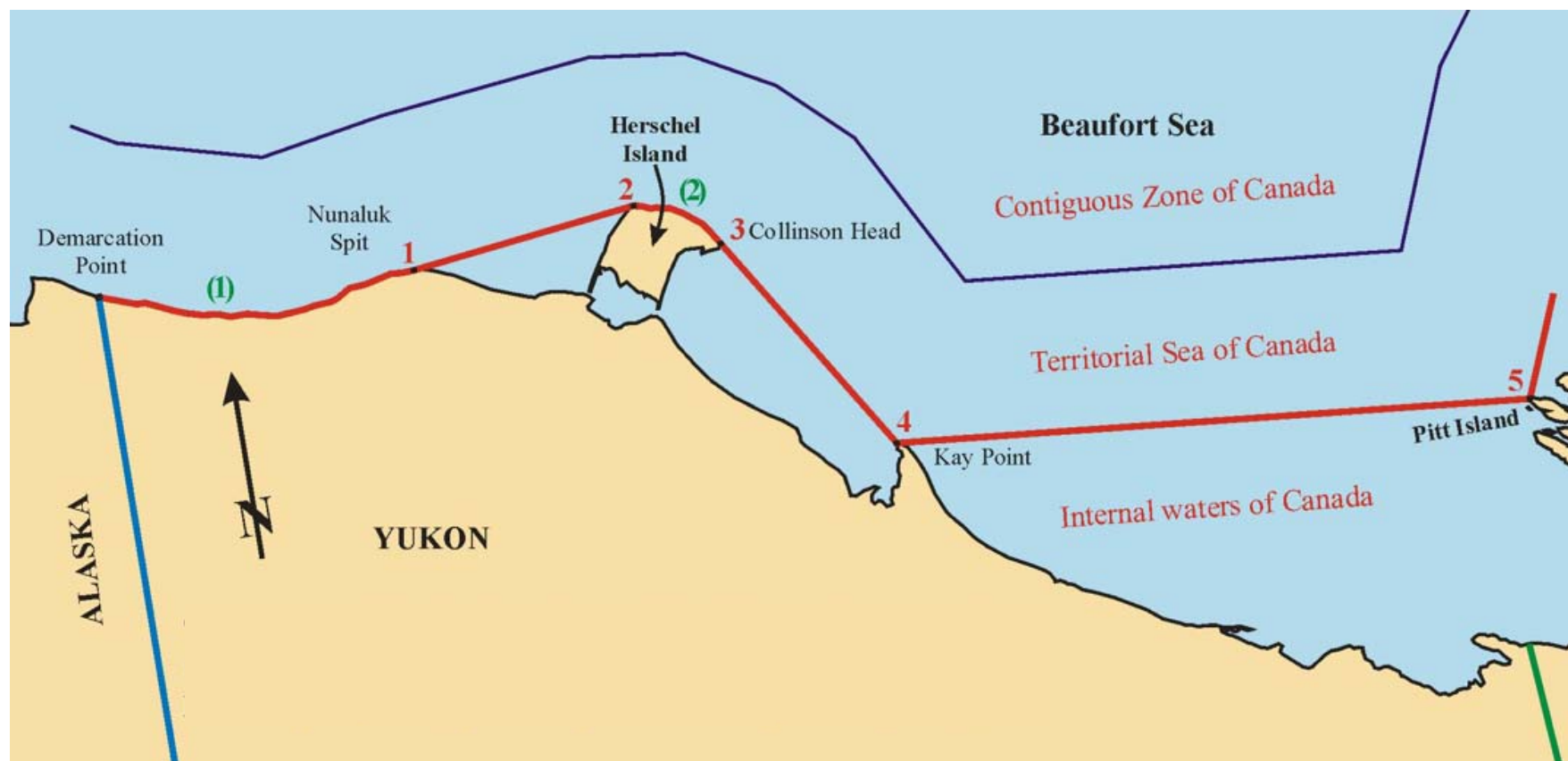
System základních (přímých)
linií v Japonsku

Vnitřní vody (*internal waters*)

- **Vnitřní vody** zahrnují:
 - veškeré vodní plochy a toky, které nejsou součástí světového oceánu (jezera, rybníky, řeky)
 - (politicky též) části světového oceánu, které leží mezi základní linií a pevninou
- Vnitřní vody jsou přímou součástí státního území a suverenity státu nad nimi není ničím omezena (i uprostřed jihočeského rybníka budete na území ČR)

Vnitřní vody (*internal waters*)

— Základní linie (v úsecích (1) a (2) tvořená linií největšího odlivu, v úsecích 1–2, 3–4, 4–5, tvořená základními přímými liniemi), zároveň hranice kanadských vnitřních vod

Pobřežní moře (*territorial sea*)

- pobřežní stát může nárokovat tuto zónu maximálně v šířce 12 mil od základní linie
- pobřežní moře **je přímou součástí státního území** pobřežního státu (platí i pro geologický podklad pod a vzdušný prostor nad pobřežním mořem)
- Lodě jiných států mají právo **pokožného proplutí** (lod' cizího státu může proplout, nesmí ale vyvíjet žádnou hospodářskou činnost a v pobřežním moři nesmí zastavit nebo zakotvit)
- V prostoru nad a pod hladinou moře ale není suverenita státu omezena (proto také neexistuje „právo přeletu“ pro letadla nebo „právo podplutí“ pro ponorky)

Přilehlá zóna (*contiguous zone*)

- Maximálně 12 mil od hranic pobřežního moře
- Zóna už není součástí státního území:
 - vzdušný prostor nad zónou je mezinárodní
 - geologické podloží také (i když využití ložisek surovin je většinou omezeno tím, že shodné území je součástí EEZ (viz dále))
- Pobřežní stát má právo provádět v přilehlé zóně kontroly (celní, zdravotní, migrační)

Výlučná ekonomická zóna

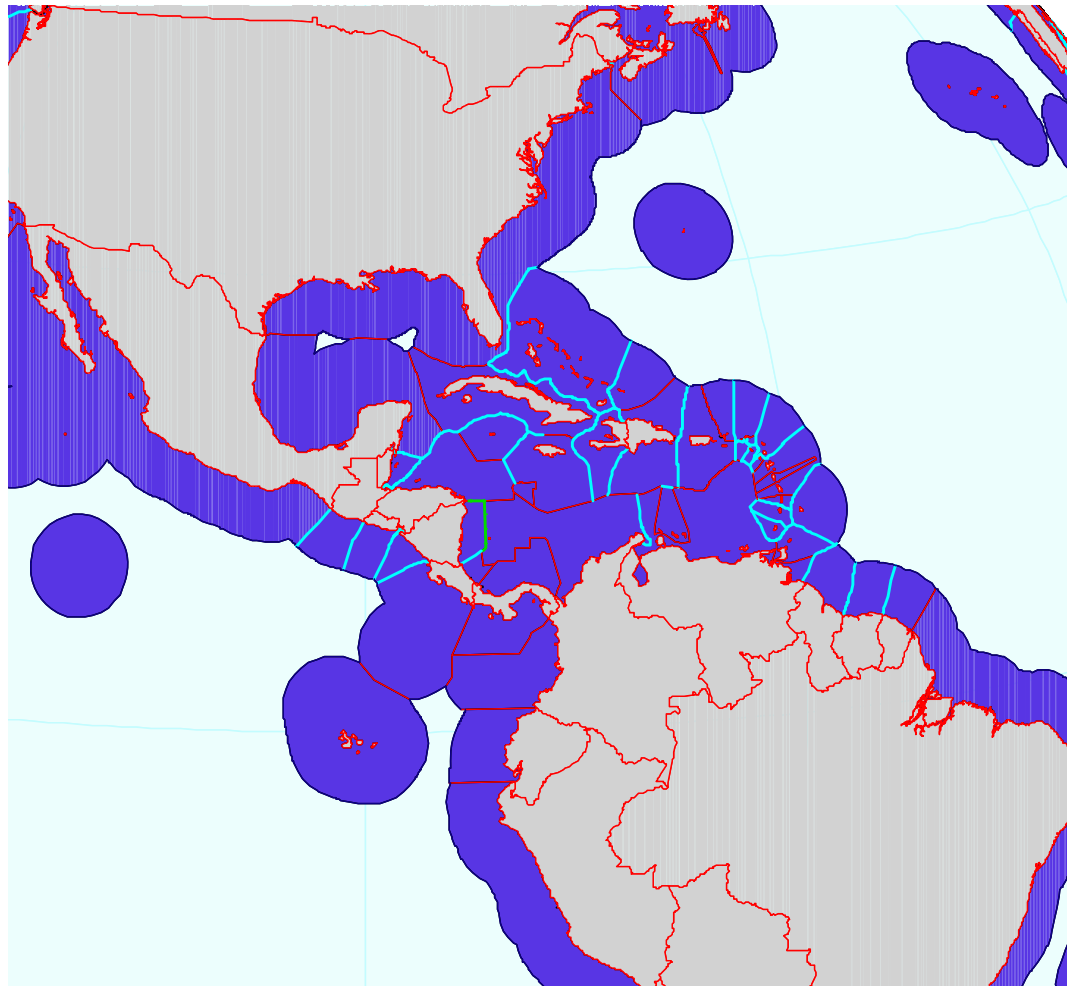
(Exclusive Economic Zone, EEZ)

- ❑ Maximálně 200 mil od základní linie
- ❑ Pobřežní stát má výhradní právo ekonomického využití (rybolov, těžba apod.)
- ❑ Toto právo může postoupit (prodat, pronajmout) i jiným zemím

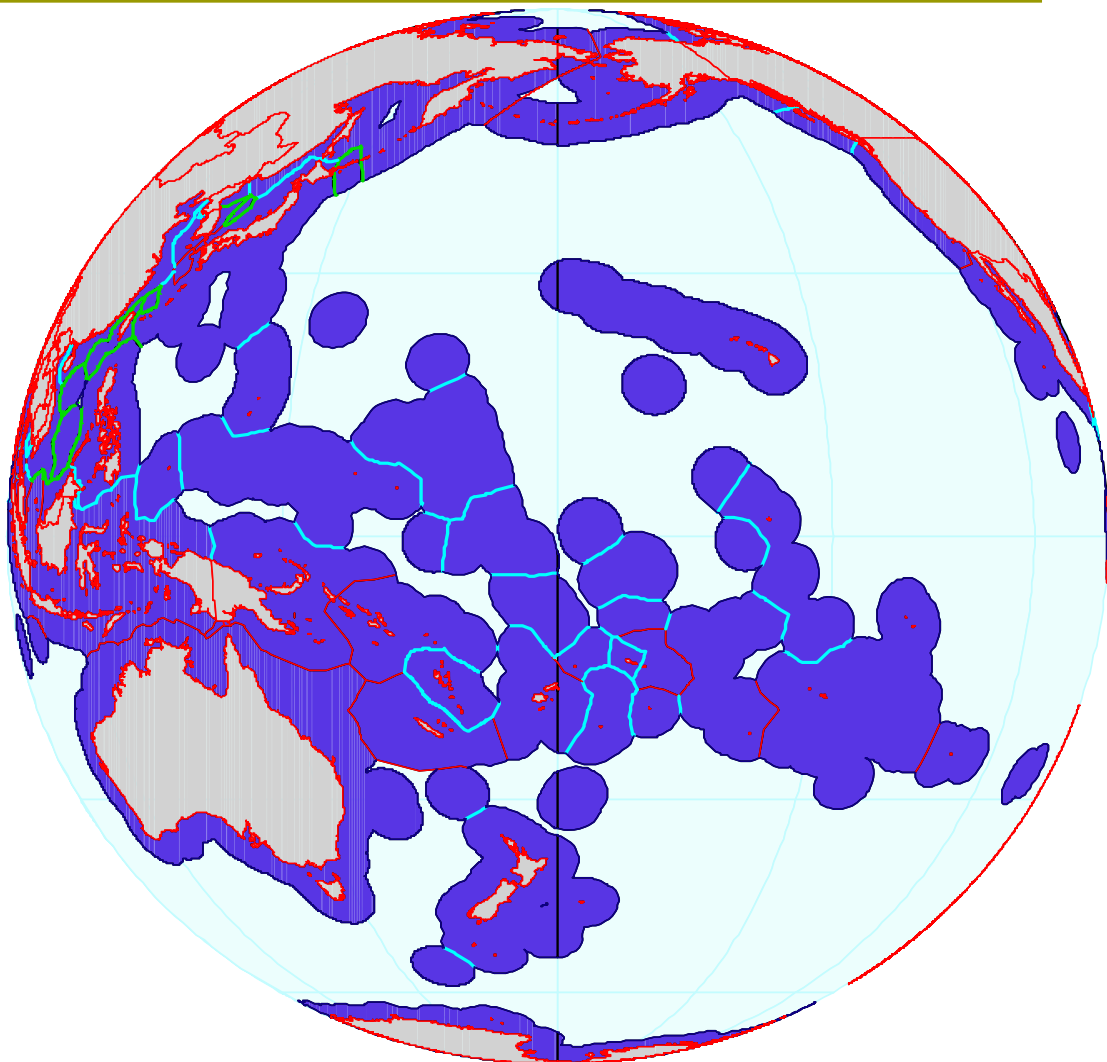
Výlučná ekonomická zóna

(*Exclusive Economic Zone, EEZ*)

- Výlučné zóny zabírají asi 1/4 celkové plochy oceánu
- Je v nich koncentrováno ale asi 95–99 % všech dosud hospodářsky využitelných zdrojů (živočišné, při současných technologiích těžitelné zásoby surovin apod.)
- Na vnitrozemské státy toho moc nezbyvá

EEZ v Tichomoří ...

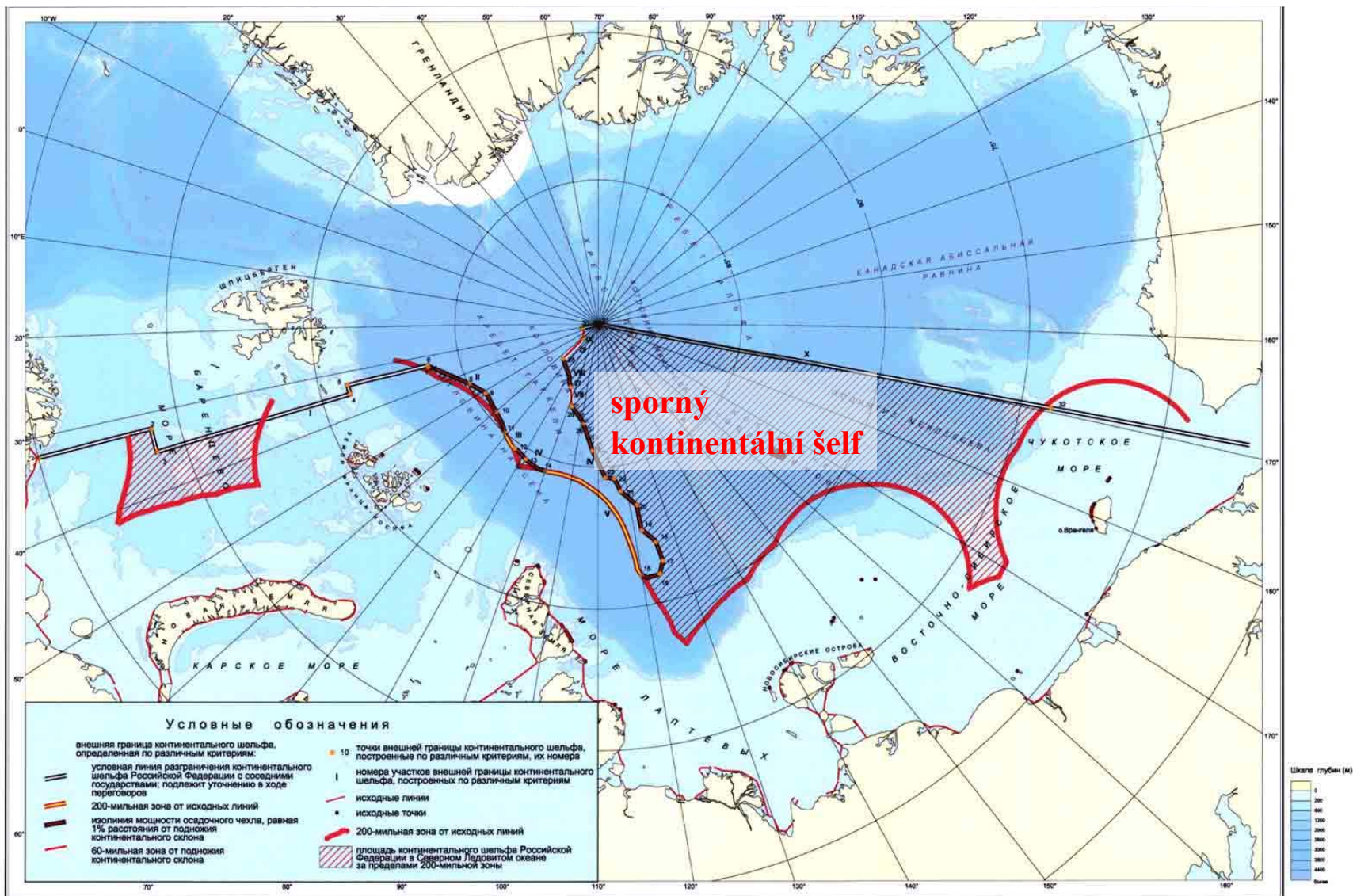

Kontinentální šelf (*Continental Shelf*)

- Pokud přesahuje kontinentální šelf výlučnou ekonomickou zónu, má pobřežní stát nárokovat i tento přesah (ale nejvýše do vzdálenosti 350 mil)
- Na kontinentálním šelfu má pobřežní stát výhradní právo ekonomického využití:
 - toho, co je pod dnem (těžba surovin)
 - toho, co je na dně (těžba surovin a sběru živých organismů z mořského dna)
- rybolov však v takovém případě není omezen
 - tedy to co je „nad dnem“ ve vodní mase je přístupné pro všechny

Kontinentální šelf (*Continental Shelf*)

- Kritéria pro to, aby bylo území prohlášeno za kontinentální šelf jsou geologická:
 - část států považuje za šelf všechny části moře do hloubky 200 m
 - jiné státy pojem chápou širěji – jako jakýkoliv přesah pevninské zemské kůry zatopený mořem
- Např. Rusko se snaží prokázat, že spojení mezi Sibiří a Grónskem má právě tento geologický charakter, což by ho pak opravňovalo k nároku na hospodářské využití skoro celého ruského sektoru Arktidy (viz obrázek)

Sporný přesah kontinentálního šelfu za výlučnou ekonomickou zónu Ruska

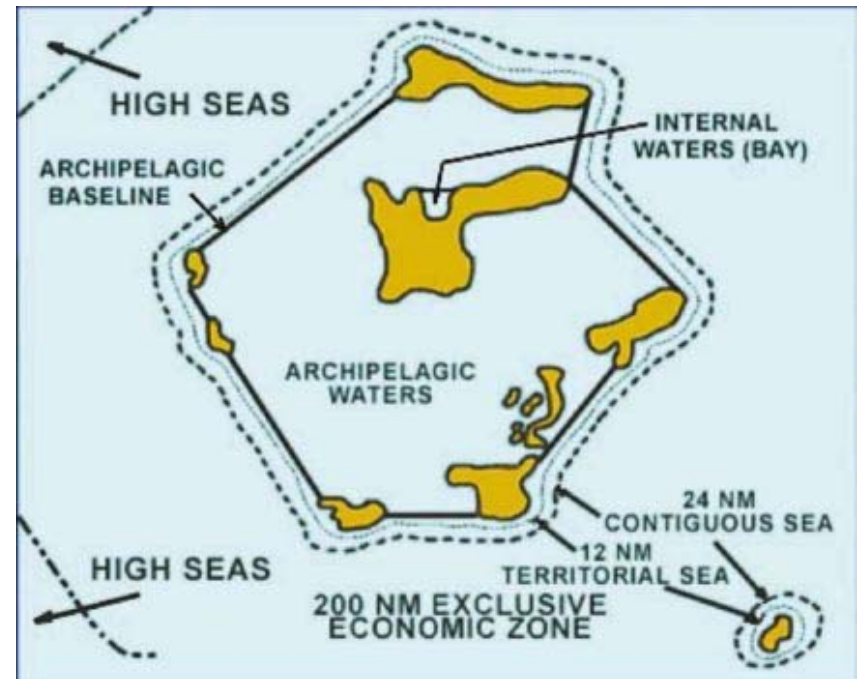
Souostrovní státy (*Archipelagic states*)

- ❑ Souostrovní státy mohou uzavřít své území tzv. souostrovními liniemi (*archipelagic baselines*) dlouhými maximálně 100 mil¹
- ❑ Území ohraničené těmito liniemi jsou **souostrovní vody** (*archipelagic waters*), které jsou přímou součástí státního území podobně jako vnitřní vody nebo pobřežní moře
- ❑ V souostrovních vodách platí právo pokojného proplutí
- ❑ Teprve od hranic souostrovních vod se vyměřují další zóny (pobřežní moře apod.)

¹ s tou výjimkou, že až 3 % celkového počtu základních linií uzavírajících souostroví mohou tuto délku překročit až do maximální délky 125 námořních mil

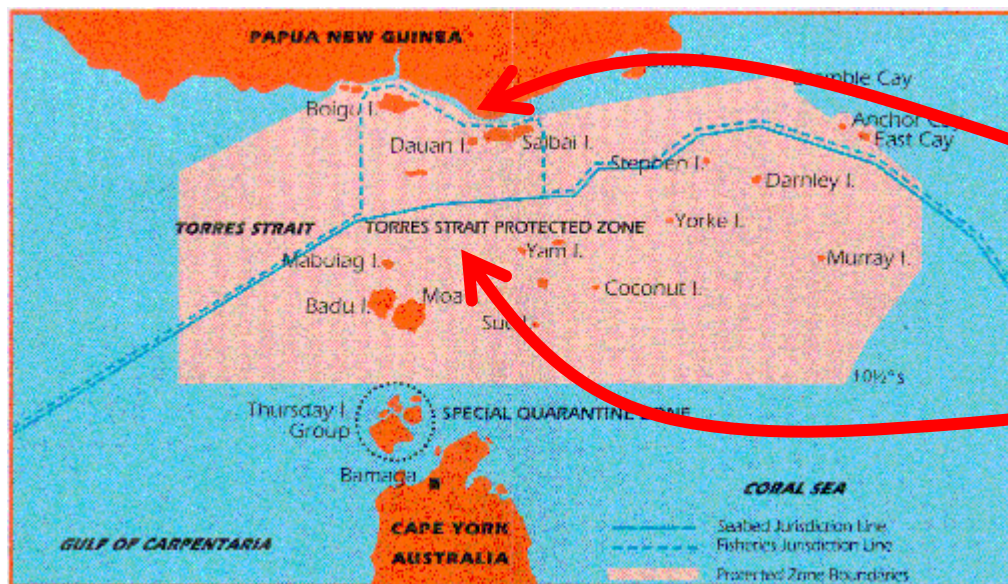
Souostrovní státy (*Archipelagic states*)

- souostrovní státy tedy mohou uplatňovat plnou suverenitu (s výhradou práva na pokojné proplutí) i v částech oceánu, které jsou od základní linie vzdálenější než 12 mil
- Aby nedošlo k „zabrání“ neúměrně velkých ploch, platí pravidlo, že oblast uzavřená souostrovními liniemi musí:
 - zahrnovat hlavní ostrovy
 - poměr vodní plochy a souše, včetně atolů, se musí pohybovat mezi 1:1 a 9:1

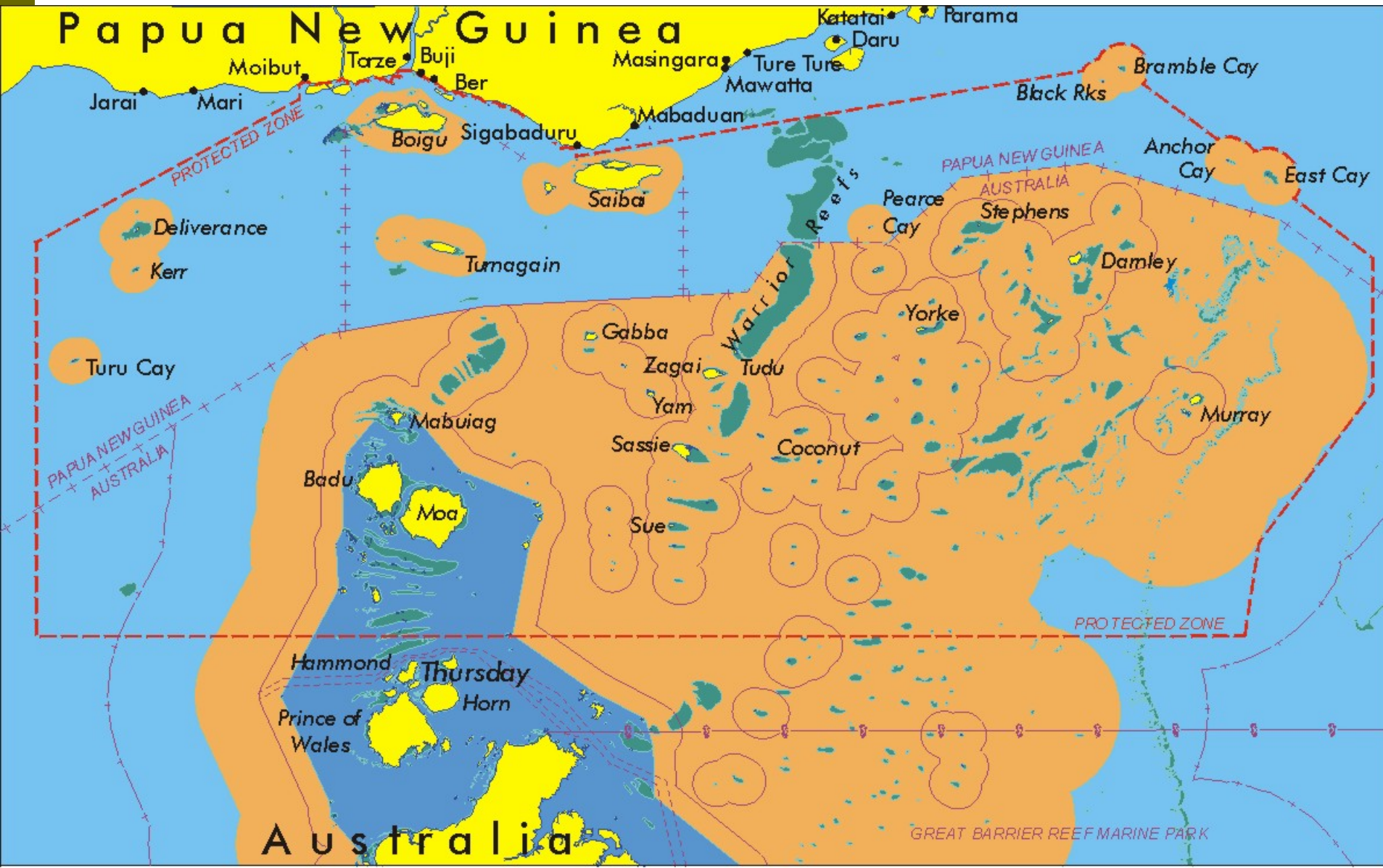
Státní území je prostor!

- Jen výjimečně je suverenita oddělena horizontálně
- např. mezi Austrálií a Papuou – Novou Guineou: ostrovy v Torresově průlivu jsou australské, okolní vodní masa také, ale mořské dno a geologické podloží papuánské

Fisheries Jurisdiction Line
(hranice na hladině)

Seabed Jurisdiction Line
(hranice na dně)

Zvláštní případy

- za součást státního území lze považovat i prostory, kde platí právní řád shodný se státním územím:
 - lodě plující pod vlajkou státu
 - letadla registrovaná v dané zemi
 - území velvyslanectví a jiných diplomatických misí, diplomatická vozidla a zavazadla
- v symbolické rovině bývají za součást státu označovány i „historické pomníky“ v jeho vlastnictví (fakticky jde ale jen o vykonávání vlastnických práv, ne suverenitu)

Symbolické státní území

Řízení o vkladech

- ▣ Informace o řízení
- ▣ Přehled řízení
- ▣ Seznam přijatých řízení

Ostatní řízení

- ▣ Informace o řízení
- ▣ Přehled řízení
- ▣ Seznam přijatých řízení

Informace z KN

- ▣ Parcela
- ▣ Budova
- ▣ Jednotka

Nápověda

- ▣ Nejčastější dotazy
- ▣ Vysvětlení pojmů
- ▣ Nápověda k aplikaci

Český úřad zeměměřičký a katastrální
Pod sídlištěm 9
18211 Praha 8
e-mail: podpora@cuzk.cz
www: www.cuzk.cz

Verze aplikace:

Informace o parcele

Parcelní číslo: st. 1089
Výměra: 346 m²
Katastrální území: Olomouc-město 710504
Typ parcely: Parcela katastru nemovitostí
Mapový list: DKM
Určení výměry: Ze souřadnic v S-JTSK
Druh pozemku: zastavěná plocha a nádvoří
Číslo LV: 416
Budova na parcele: [bez čp/če jiná st.](#)
Ochrana: památkově chráněné území
nemovitá kulturní památka

Vlastnické právo

Jméno	adresa	podíl
VELVYSLANECTVÍ JUGOSLAVIE		

Seznam BPEJ

BPEJ	Výměra
Parcela nemá BPEJ	

mauzoleum srbských vojáků v Olomouci, které bylo ve 20. letech darováno Jugoslávii

Kuriozita

- ❑ **Aleksandar II. Karađorđević** se narodil 17. 7. 1945, podle rodného listu v „hotelu Claridges, Londýn, Jugoslávie“
- ❑ Hotelový pokoj (suite 212, Claridges Hotel, London) totiž prohlásil ještě před porodem Winston Churchill za jugoslávské území
- ❑ Důvodem byla snaha, aby princ neztratil nárok na trůn (podle jugoslávských zákonů se mohli stát králem pouze členové dynastie, kteří se narodili na území Jugoslávie)

Aleksandar II.

HEIR FOR KING PETER

The following statement was issued from the office of the King of Yugoslavia in London last night:—

Her Majesty the Queen of Yugoslavia gave birth to a son this evening in London. Both the Queen and the young Crown Prince are doing well.

Státní území a oblast faktického uplatňování státní suverenity

- Ne vždy stát skutečně stát ovládá celé území, které nárokuje
- důvody:
 - suverenitu vykonává jiný stát
 - území okupuje jiný stát / mezinárodní síly
 - výkon suverenity není fakticky možný (vzduch, geologický podklad, přírodní podmínky)
- Možný je ale i případ, kdy stát vykonává suverenitu na širším prostoru, než sám považuje za své státní území
 - Klasicky kolonie a závislá území

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Státní území
Vývoj státního území

Způsoby nabytí státního území

Principiálně jsou možné dva způsoby získání území:

- ▣ **Primární** = rozšíření státní suverenity na území, které dosud suverenitě žádného státu nepodléhalo (*res nullius*) nebo bylo už dříve opuštěno (*territorium derelictum*)
- ▣ **Odvozené** = rozšíření státní suverenity na území, které dosud podléhalo suverenitě jiného státu

Primární způsoby:

- *Prvotní okupace*
- *Akcese*
- *Akrescence*

Prvotní okupace

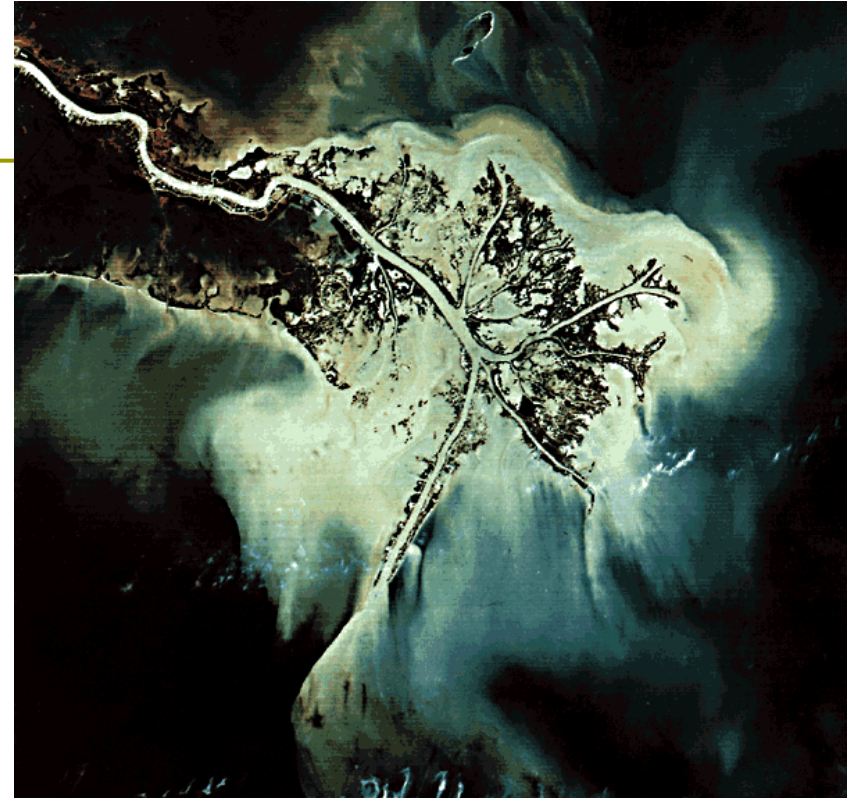
- rozšíření suverenity / vznik státu na území, které předtím nepodléhalo suverenitě žádného státu
 - může jít o **prvotní osídlení** (např. Kapverdy, Azory, Norfolk)
 - nebo o **objevení území bez uznaného právního řádu**, objevitel pak určuje nové právní vztahy (např. vlastnické – příkladem je kolonizace Ameriky)
 - nebo (výjimečně) o konstituování nezávislého státu na „území nikoho“ (Libérie)

Vasco Núñez de Balboa
v roce 1513 prohlašuje za španělské území Tichý oceán (prvotní okupace)

Akcese

- získání území působením přírodních sil, zejména:
 - ukládání říčních sedimentů
 - vulkanická činnost
 - vývoj a změny toku řek

Častým místem akcese jsou říční delty

Případ islandského ostrova Surtsey

- příklad zvětšení plochy státu akcesí
- ostrov vznikl v 60. letech 20. století v pobřežním moři Islandu, má rozlohu téměř 3 km²

listopad 1963

duben 1964

září 1964

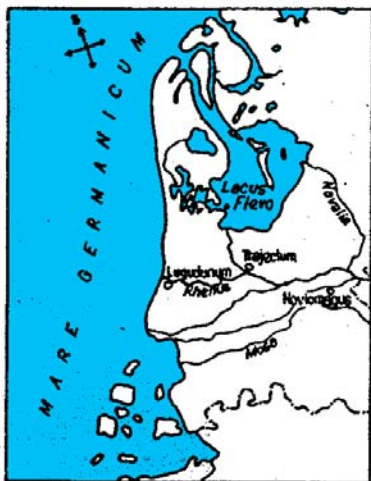
Vývoj ostrova Surtsey zachycený na islandských známkách

Akrescence

- Vytvoření nového území uměle lidskou činností (technicky posunem pobřežní čáry):
- Vytváření umělého území je vždy mimořádně drahé, možné důvody:

Nizozemsko

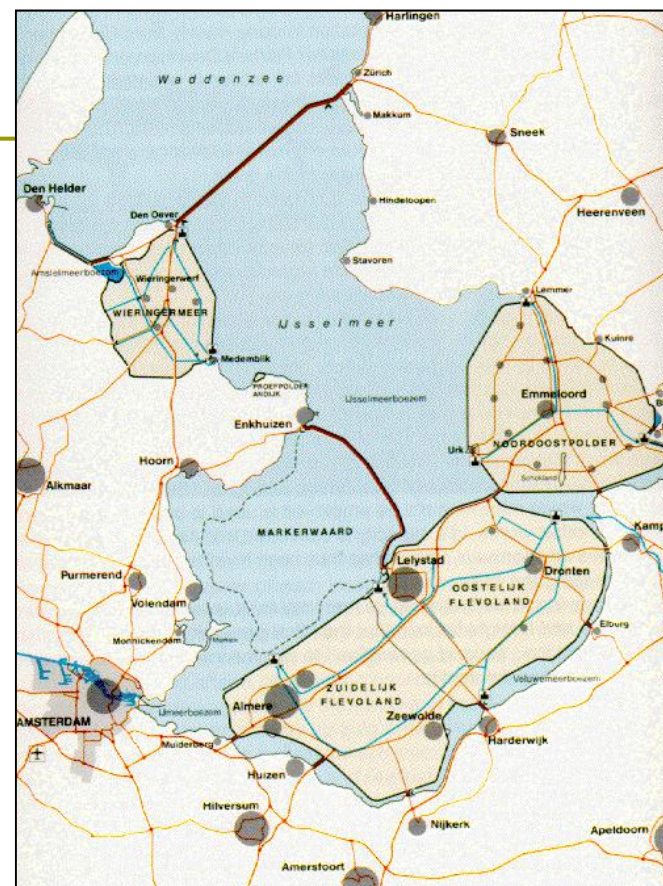
Pobřeží Nizozemska ve starověku a středověku.

Doba Říše římské.

Středověk.

- v 17.–20. století získalo Nizozemsko akrescencí (v tomto případě vysoušením moře) téměř 5 300 km² půdy

Akrescence – další případy

- Umělé ostrovy budované jako turistické základny nebo pro dopravní stavby

Palm Jumeirah, Dubaj, SAE

Osaka airport, Japonsko

Odvozené způsoby:

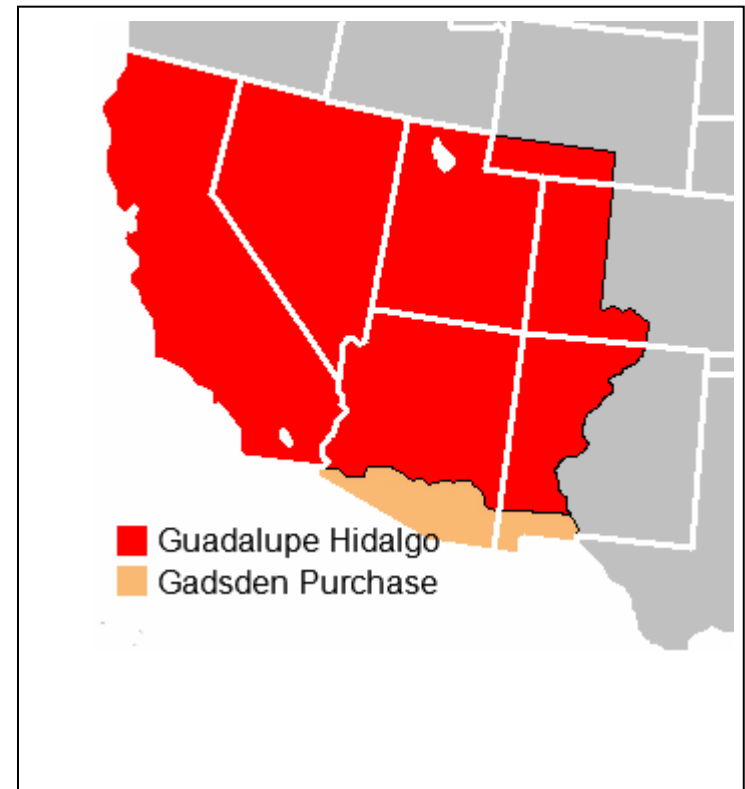
- ***smluvní*** (obě strany se dohodnou)
 - cese
 - adjudikace
 - plebiscit
- ***nesmluvní*** (jedna ze stran nesouhlasí)
 - vydržení
 - anexe

Cese (*cession*)

- převod suverenity z jednoho státu na jiný na základě dvoustranné nebo mnohostranné smlouvy
- nejčastěji jde o mírovou smlouvu, případně o hraniční smlouvu

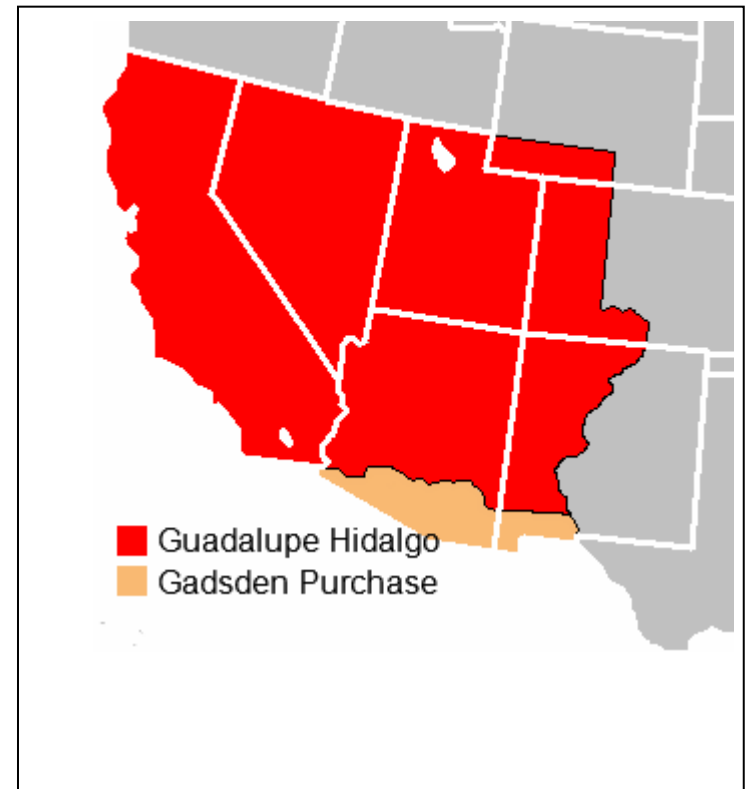
Cese (*cession*) – příklad

- Příkladem je tzv. mexická cese (*Mexican cession*)
- smlouvou z Guadalupe Hidalgo (2. 2. 1848) byla ukončena mexicko-americká válka
- Mexiko ztratilo 2/5 svého území, jako náhradu jim USA vyplatily 15 mil. \$

Koupě (*purchase*)

- Zvláštní případ cese, kdy je území odstoupeno za finanční náhradu
- Poměrně časté v dějinách USA
- Příklad:
 - Gedsdenova koupě (1853 – kvůli plánované stavbě železnice, na obrázku)
 - koupě Aljašky (1867)
 - koupě Louisiany (1803)

Plebiscit (*plebiscite*)

- referendum, jehož předmětem je otázka příslušnosti území ke konkrétnímu státu
- občas se používá k řešení statusu sporných nebo konfliktních území
- iniciovat ho může jeden stát, mezinárodní smlouva nebo rozhodnutí mezinárodní organizace

Příklady

- Sársko
 - 1955 plebiscit
 - 1957 připojeno k Německu
- V posledních letech získaly nezávislost na základě plebiscitu:
 - Východní Timor (1999)
 - Černá Hora (2006)
- Několik plebiscitů se plánuje v blízké budoucnosti:
 - Západní Sahara
 - Jižní Súdán
 - Nová Kaledonie

UNAMET

Do you ACCEPT the proposed special autonomy for East Timor within the Unitary State of the Republic of Indonesia?

Apakah anda MENERIMA usul otonomi khusus untuk Timor Timur di dalam Negara Kesatuan Republik Indonesia?

Ita Boot SIMU proposta autonomia especial ba Timor Lorosae iha Estadu Unitáriu Republika Indonesia nia laran?

Aceita a autonomia especial proposta para Timor Leste integrada no Estado Unitário da República da Indonésia?

ACCEPT
MENERIMA
HA'U SIMU
ACEITO

▼

OR ATAU KA OU

Do you REJECT the proposed special autonomy for East Timor, leading to East Timor's separation from Indonesia?

Apakah anda MENOLAK usul otonomi khusus Timor Timur, yang akan mengakibatkan berpisahya Timor Timur dari Indonesia?

Ita Boot LA SIMU proposta autonomia especial ba Timor Lorosae, nebe sei lori Timor Lorosae atu haketak an hosi Indonesia?

Rejeita a autonomia especial proposta para Timor Leste, levando a separação de Timor Leste da Indonésia?

REJECT
MENOLAK
HA'U LA SIMU
REJEITO

▼

Hlasovací lístek a sčítání hlasů při plebiscitu o státoprávním postavení Východního Timoru

Adjudikace

- získání území na základě výroku arbitra (rozhodčího), kterému státy předají spornou záležitost k rozhodnutí
- dohoda o předání sporu arbitrovi musí obsahovat závazek, že jeho rozhodnutí budou obě strany respektovat
- arbitrem může být:
 - kolektivní orgán, nejčastěji Mezinárodní soudní dvůr, speciálně vytvořená arbitrážní komise, případně mezinárodní konference
 - fyzická osoba požívající všeobecné důvěry (v minulosti například někteří monarchové)
 - neutrální stát požívající všeobecné důvěry (např. chilsko-argentinský územní spor rozhodoval Vatikán)

Adjudikace – z naší historie

- např. rozhodnutí konference velvyslanců o průběhu hranic mezi Československem a Polskem v roce 1920
- podrobnosti pro zájemce v samostatném souboru

Anexe (*annexation*)

- ❑ násilné získání území na základě jednostranného prohlášení anektujícího státu (bez svobodného souhlasu jeho obyvatel nebo představitelů)
- ❑ zpravidla výsledek agrese
- ❑ podle současného mezinárodního práva jde o nepřípustný způsob nabytí státního území
- ❑ např. anexe Kuvajtu Irákem po jeho obsazení 8. 8. 1990

Pozor na rozdíly

- Okupace (*military occupation*) ≠ anexe, je nutno **striktně odlišovat**
 - **Okupované území** – situace, kdy státní území obsadila vojensky cizí nepřátelská armáda / koalice cizích armád
 - **Anexe** – právní úkon, kdy se obsazené území prohlašuje za součást „obsazujícího“ státu

Okupovaná území

- zůstávají součástí původního státu
- okupant přebírá část nebo celý výkon suverenity
 - Ve vztahu k armádě okupovaného státu zcela
 - Ve vztahu k civilnímu obyvatelstvu –silně omezen mezinárodními úmluvami
- okupující stát / koalice nesmí měnit právní poměry (státní příslušnost), demografické poměry (deportace) a podobně
- v praxi rozdílná míra „angažování se“ okupanta v domácí politice okupovaného státu (např. německá okupace různých zemí za 2. světové války – na jedné straně velmi liberální poměry v Dánsku, na druhé mimořádně represivní na východních územích)

Okupovaná území

- Řada příkladů, např.:
 - Německo v letech 1945–1949 (4 státy), Rakousko 1945–1955 (4 státy), Japonsko 1945–1952 (koalice) – Okinava až do 1972 (USA)
- V současnosti jsou okupovány:
 - část arabských území v Palestině (od 1967)
 - Irák
 - Kosovo
 - Bosna a Hercegovina

Anektovaná území

- stávají se přímou součástí anektujícího státu
- obyvatelé území se stávají (zpravidla) občany nového státu
- obyvatelstvo území podléhá svrchovanosti anektujícího státu neomezeně a bez výhrad
- přestává platit původní právní řád – nahrazuje ho právní řád anektujícího státu (často s přechodnými obdobími)

Vydržení (*prescription*)

- získání území v důsledku oprávněného dlouhodobého a nepřerušovaného výkonu suverenity
- např. v roce 1919 tento princip uplatněn při řešení hraničního sporu mezi Norskem a Švédskem

Ztráta území:

- Opak předešlých způsobů nabytí:
 - opuštění (*derelikce*) – vzdání se suverenity
 - působení přírodních sil
 - secese (odtržení) – opak cese
 - plebiscit (může znamenat jak zisk, tak ztrátu území)
 - adjudikace (může znamenat jak zisk, tak ztrátu území)

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Státní území
Členění státního území

2 typy státu podle vnitřní organizace

podle organizace moci uvnitř státu (rozdělení moci mezi ústřední orgány a orgány teritoriálních částí) se rozlišují:

- **státy unitární** (mají jednotnou soustavu nejvyšších orgánů s nezávislou původní mocí – kompetence nižších územních jednotek jsou odvozeny od vyšších)
- **státy složené** (mají více členských subjektů, které vykonávají na svém území státní moc samostatně až na ty otázky, které předaly dobrovolně do kompetence společných orgánů složeného státu)

Unitární státy

- Nejvyšší státní moc má jeden orgán na celém území státu
- Část svých pravomocí může (ale nemusí) delegovat na orgány nižších teritoriálních jednotek
- Může mít 2 základní formy:
 - **centralizovaný unitární stát** (má hierarchickou strukturu územních jednotek, vyšší mají právo ovlivňovat působnost a řídit / kontrolovat / měnit rozhodnutí nižších)
 - **decentralizovaný unitární stát** (má též hierarchickou strukturu územních jednotek, ústava nebo zákon odevzdává určitou část výkonu státní moci nižším administrativním jednotkám, které je pak provádějí samostatně – vyšší jednotky mohou kontrolovat soulad těchto rozhodnutí se zákonem, nikoliv je však libovolně měnit)

Unitární státy

- Mezi „čistým“ centralizovaným a „čistým“ decentralizovaným státem je řada přechodných forem
- Silně centralizovaná je např. Francie, decentralizované např. Španělsko
- V demokraciích je jistá míra decentralizace obvyklá, autoritativní a totalitární státy bývají silně centralizované (např. fašistické Německo, komunistický SSSR)
- EU prosazuje decentralizaci: tzv. **princip subsidiarity** – rozhodnutí a zodpovědnost musí být na tom stupni politického systému, který je nejbližší občanům (tj. hierarchicky co nejnižší stupeň územního členění)
- Některé státy mají princip subsidiarity resp. požadavek decentralizace zakotven v ústavě

Autonomie v unitárních státech

- Občas se v unitárních státech objevují ***autonomní územní útvary***
- Unitární státy s autonomními útvary se též označují jako **diferencované státy**
- Jde o stav, kdy mají orgány některých administrativně-územních jednotek vyšší výkonné nebo zákonodárné pravomoci, než orgány ostatních územních jednotek stejné hierarchické úrovně
- Důvody k autonomii mohou být: etnické, rasové, konfesionální, prostorové (odlehle ostrovy) nebo historické (tradiční územní jednotky)

Autonomní útvary (etnické)

- Autonomie řeší specifické potřeby národnostní menšiny (školství, jiná úprava úředního jazyka apod.)
- Např. Karakalpakstán v Uzbekistánu, Valle d'Aosta v Itálii apod.

Autonomní útvary (rasové)

- Výjimečné, řeší specifické potřeby skupiny definované rasově
- Např. Jižní Súdán (černošský) v rámci Súdánu (arabský), indiánské rezervace v některých amerických státech apod.

Autonomní útvary (konfesionální)

- Výjimečné, řeší specifické potřeby skupiny definované na základě náboženství (často ale spojeno i s odlišnou národností)
- Např. (muslimské) Adžarsko v (převážně křesťanské) Gruzii, v Adžarsku se mluví gruzínsky

Autonomní útvary (prostorové)

- V oblastech, které jsou výrazně vzdáleny od hlavního státního území, nebo jsou dopravně obtížně nedostupné, autonomie jim umožňuje přizpůsobit ústřední zákony specifickým podmínkám
- Např. Azory a Madeira v rámci Portugalska

Autonomní útvary (historické)

- Jejich existence je dána historickými důvody, zpravidla navazují na dřívější státní útvary, které ztratily nezávislost, nebo mají proti zbytku státu výrazně odlišnou historii
- Např. Nanggroe Aceh Darussalam a Yogyakarta v Indonésii

Za autonomii se nepovažuje

- Případy, kdy některé jednotky mají na shodné hierarchické úrovni nižší úroveň pravomocí (centrálně spravovaná území – např. vojenské prostory, v některých zemích národní parky, apod.)
- Zvláštní právní postavení obvodu hlavního města státu, které je poměrně časté – např. i v ČR se řídí veřejná správa v Hlavním městě Praze podle jiného zákona, než správa v krajích

Územní a politická autonomie

- Někdy se dělí autonomní územní útvary podle míry autonomie na dva typy:
 - **Územní autonomie** (jejich území i míra autonomie může být měněna i bez jejich souhlasu – např. rozhodnutím ústředního parlamentu)
 - **Politická autonomie** (ke změně území nebo míry autonomie je nutný souhlas samotného autonomního útvaru – např. jeho parlamentu)
- Politické autonomie mají v některých případech velmi rozsáhlé pravomoci (v krajních případech i právo osamostatnit se)

Složený stát

- ❑ Skládá se z více členských států, které přijaly společnou ústavu a zřídily společné nejvyšší orgány
- ❑ Členské státy předaly společným orgánům složeného státu dobrovolně část svých kompetencí (zpravidla obrana, zahraniční politika, měnová politika, imigrační politika, atd.)
- ❑ Orgány společného státu vykonávají jen přesně určený okruh pravomocí (v nich je jejich rozhodnutí pro členy závazné) – vše, co do něj nespadá, řeší členské státy samostatně (a ústřední orgány nemají pravomoc rozhodnutí členských zemí v tomto okruhu otázek měnit)
- ❑ Nositelem mezinárodně-právní subjektivity je složený stát jako celek

Složený stát – typy

- Existují dva základní typy složených států:
 - Federace
 - Reálné unie
- Členské státy se označují jako státy, republiky, země, království, provincie apod.
 - Pozor: označení „provincie“ pro územní jednotku neindikuje, že stát je federací, běžně se tak označují i hierarchické územní jednotky v unitárních státech

Reálná unie

- Vždy monarchie
- Členské státy mají společného panovníka, některá ministerstva, ne ale parlament (společné zákony vznikají dohodou parlamentů členských zemí)
- Až na pravomoci panovníka a společných ministerstev (vždy zahraničních věcí, obrany a zpravidla i financí) jsou členské státy nezávislé

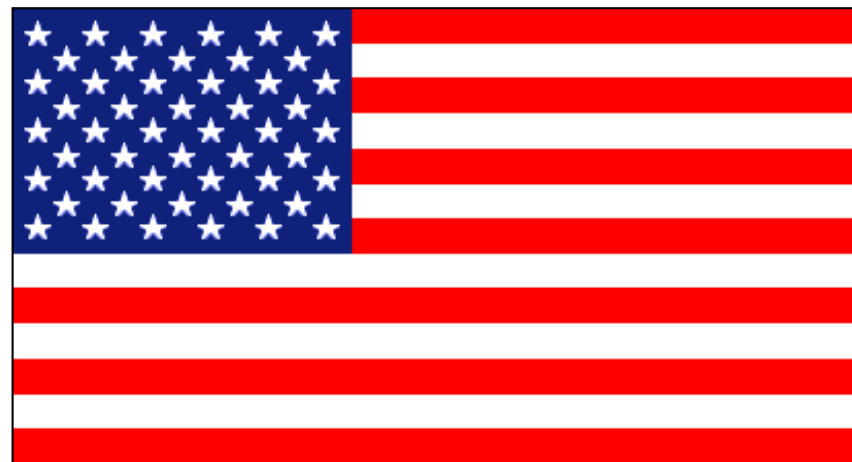

Rakousko-Uhersko,
klasický příklad reálné unie

- Klasický příklad:
Rakousko-Uhersko, kde měly členské země:
 - Vlastní politický systém
 - Vlastní celní území
 - Vlastní občanství (občané Uher např. nemohli v Rakousku volit)
 - Společná byla jen armáda, měna a panovník

Federace

- ❑ Společná hlava státu, vláda i parlament
- ❑ Dvojí zákonodárství: federální zákonodárství a zákonodárství členských států
- ❑ Kompetence jsou rozděleny mezi federaci a členské země (vždy je společné státní občanství, obrana a diplomatické zastoupení)

USA, první federativní stát na světě

Způsoby vzniku federace

- „zdola“ – spojením dvou nebo více dosud nezávislých států (klasicky USA, Německo)
- „shora“ – federalizací dosud unitárního státu (např. Belgie)
- Spojením několika bývalých závislých území při vyhlášení nezávislosti (Kanada, Austrálie, Malajsie)
- Udělením nezávislosti složenému území (Mikronéská federace)

Typy federací

– podle charakteru členů:

- **Federace založené na územním principu** (členské země se neliší územím nebo náboženstvím, většinou mezi nimi nejsou ani velké velikostní rozdíly; USA, Brazílie, Venezuela ad.)
- **Federace založené na etnickém principu** (členské státy se liší charakterem obyvatelstva, zpravidla jsou etnicky homogenní – federalizace státu v tomto případě řeší vztahy mezi hlavními národy; Belgie, Československo)
- **Přechodné typy** (část jednotek je územních, část etnických; Rusko, Kanada)

Typy federací

– podle práv členů:

- **Federace symetrické** (všichni členové mají stejná práva; většina)
 - I v symetrických federacích mohou existovat jednotky se sníženým stupněm pravomocí – např. území hlavního města (USA, Brazílie, Malajsie), nebo jednotky, které se výrazně liší od členských států velikostí nebo počtem obyvatelstva (teritoria v Indii nebo v Kanadě)
- **Federace asymetrické** (existuje několik kategorií členství, každá z nich má jiná práva; klasický příklad: Rusko)
 - Asymetrické federace jsou i federace složené ze dvou států, z nich jeden je výrazně menší, než druhý – v tom případě někdy přebírají ústřední orgány složeného státu i činnost orgánů většího ze členů a pouze menší člen má vlastní parlament a vládu – v praxi se struktura státních orgánů podobá unitárnímu státu s autonomním územím (např. Svatý Kryštof a Nevis, Tanzanie)

Rusko

Původně 89 „subjektů federace“ s rozdílnými právy:

- 21 republik
 - 6 krajů
 - 49 oblastí
 - 1 autonomní oblast
 - 10 autonomních okruhů
 - 2 města
-
- Dnes pozvolná reorganizace (21 republik, 47 oblastí, 8 krajů, 1 autonomní oblast, 6 autonomních okruhů, 2 federální města)

Administrativní členění států

- Prakticky všechny státy jsou členěny na menší administrativní územní jednotky
- V rámci nižších jednotek se pak vykonává část výkonných rozhodnutí státu – tzv. **veřejná správa** (tam, kde je to účelné nebo nezbytné – např. stavební úřady, úřady práce, matriční úřady apod.)
- Územní administrativní jednotky jsou zpravidla vytvářeny v několika hierarchicky uspořádaných stupních
- Hierarchie: nižší stupně jsou podřízeny vyšším, zpravidla platí i to, že vyšší jednotky jsou územně členěny na nižší (územní skladebnost administrativních jednotek)

Veřejná správa

- Veřejná správa má 2 základní formy
 - **státní správa** (vykonává ji stát, resp. orgány jmenované státem a podřízené státu – u nás např. činnost úřadů práce, soudů apod.)
 - **samospráva** (vykonávají ji sami obyvatelé územní jednotky prostřednictvím svých volených orgánů – u nás obecních a krajských zastupitelstev)
- Administrativní územní jednotky jsou tedy vlastně územními obvody působnosti nějakých samosprávných nebo správních orgánů

Samosprávné a správní územní jednotky

- Některé územní jednotky mohou tedy být pouze **správní** a jiné **samosprávné** (případně správní i samosprávné současně)
- Hierarchicky nejnižší správní úroveň představují **obce**, které jsou v naprosté většině států samosprávné
- U vyšších stupňů se samosprávné a správní jednotky často „střídají“ – praxe v jednotlivých státech se ale značně liší

V ČR

- Obce (samospráva)
- správní obvody obcí s rozšířenou působností (jen státní správa)
- správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (jen státní správa)
- Kraje (samospráva)

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Státní území
Hranice státního území

Státní hranice

- ▣ Definice: Státní hranice jsou smluvní linie v terénu, které oddělují území jednoho suverénního státu od území jiného suverénního státu nebo od území, které nepodléhá suverenitě žádného státu
- ▣ Státní hranice ve skutečnosti není linie, ale plocha ohraničující „prostor suverenity“ daného státu (hranice přirozeně probíhá i v atmosféře a v geologickém podloží)

Čím jsou vlastně zajímavé?

- ❑ Jde o místa přímého kontaktu specifických právních řádů jednotlivých států, které mohou být vzájemně konfliktní
- ❑ Právě na hranicích se tato konfliktnost nejčastěji projevuje

Nejsou **hranice** (*frontier*) ...

... jako **hranice** (*boundary*)

- V češtině i angličtině se často zaměňují, ale svou podstatou jde o odlišné pojmy:
 - **Hranice (*frontier*)** je území (oblast – i přeneseně), kde se jedna vlastnost (např. příslušnost ke státu) postupně vytrácí nebo končí, tedy něco co (mnohdy ne zcela ostře) odděluje jednu entitu od jiných nebo od okolí (hranice státu, hranice vědy, hranice trpělivosti)
 - **Hranice (*boundary*)** je linie (ne ale oblast), kde se dvě vlastnosti setkávají, jsou v kontaktu, umožňují výměnu ...
 - Srovnejte např. „Západní hranice“, „Vojenská hranice“, „hraničář Aragorn“ ... a „česko-rakouská hranice“
- Historicky měly hranice mezi státy nejdříve podobu *frontiers*, které se postupně přeměnily na *boundaries*

Vývoj hranic

- Starověk a středověk: neexistovaly hraniční linie, ale (po)hraniční pásy (*terra nullius*)
- Hraniční pásy byly zpravidla vylidněné a často měly i obrannou funkci
- široké byly v neproduktivních oblastech, zužovaly se se vzrůstající hustotou zalidnění
- Důsledek: státy nebyly ve vzájemném „fyzickém“ kontaktu

Klasický (po)hraniční pás

- ▣ Od 15. století do roku 1870 bylo zakázáno osidlování 50–90 km širokého pásu oddělujícího Čínu a Koreu

Vývoj hranic

- ❑ 1659 tzv. pyrenejská smlouva – první oficiální liniová hranice
- ❑ Pozůstatky v současnosti: „hranice“ na Arabském poloostrově, demilitarizovaná hraniční pásma, neutrální hraniční zóny a v podstatě i nárazníkové státy
- ❑ Další pozůstatek: „strach“ států z neobydlených nebo nepřístupných příhraničních pásů, řada zemí aktivně osidluje prázdné prostory nebo málo zalidněné pohraniční oblasti (Čína, Rusko, Egypt, Izrael, Venezuela ...)

Stanovení politických hranic

... probíhá ve 4 fázích

- Alokace
- Delimitace
- Demarkace
- Administrace

Alokace hranic (*boundary definition*)

- ❑ Politické rozhodnutí o příslušnosti určitého území
- ❑ Popis průběhu nové hranice na základě význačných bodů (vrcholy, křižovatky, soutoky), přírodních (řeky, pohoří), společenských a historických útvarů (reliktní hranice, sídla, komunikace)
- ❑ Alokace hranic má zpravidla podobu písemné smlouvy (např. mírová smlouva, kupní smlouva apod.)

Delimitace hranic (*boundary delimitation*)

- Určení přesného průběhu hranic na mapách velkých měřítek
- Většinou spojeno s terénním šetřením, ověřováním majetkových poměrů, dopravní dostupnosti apod.
- Časově náročná činnost, vždy s jistým zpožděním po alokaci hranic
- Většinou prováděna smíšenými komisemi složenými ze zástupců sousedních států

Demarkace hranic (*boundary demarcation*)

- Vyznačení hranic v terénu tak, aby byl jejich průběh snadno identifikovatelný

Hraniční kámen v Bratislavě

Administrace hranic *(boundary administration)*

- ❑ Údržba a pravidelná obnova hraničních znaků
- ❑ Sledování přirozených změn hranice
- ❑ Regulace hraničních vodních toků

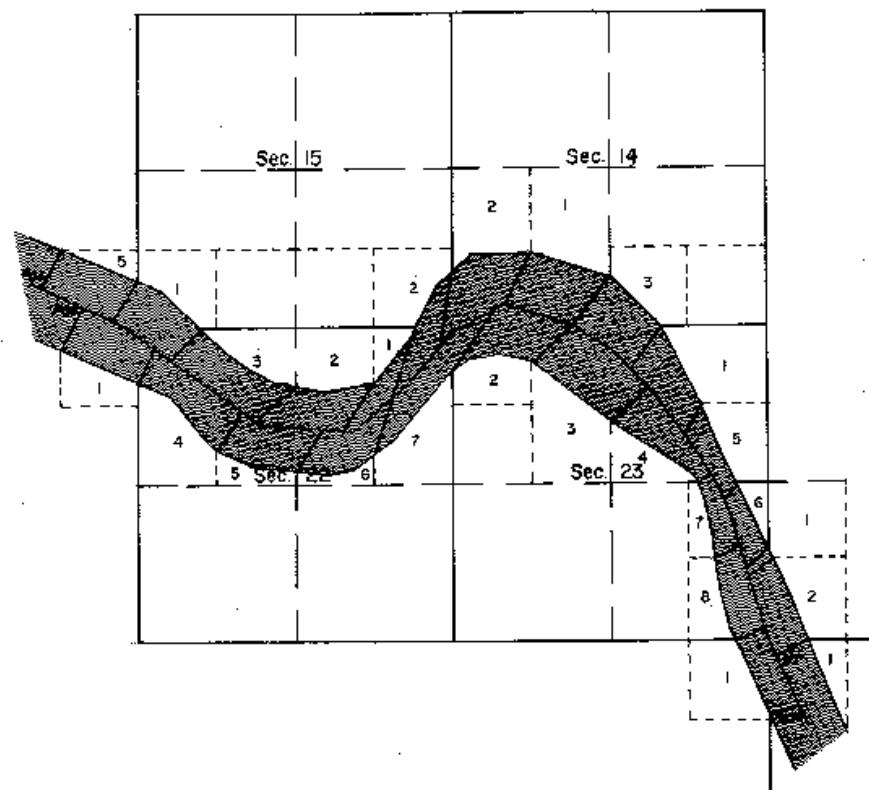

Principy vytyčování hranic

- ▣ PRINCIP č. 1: hranice může být vedena libovolným způsobem, pokud se takto sousední státy dohodnou
- ▣ Neexistuje žádné obecně přijímané pravidlo, které hranice jsou „spravedlivé“ a které „nespravedlivé“, neuplatňují se precedenty

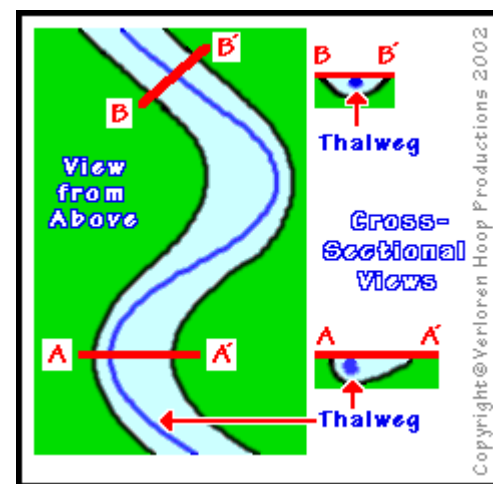
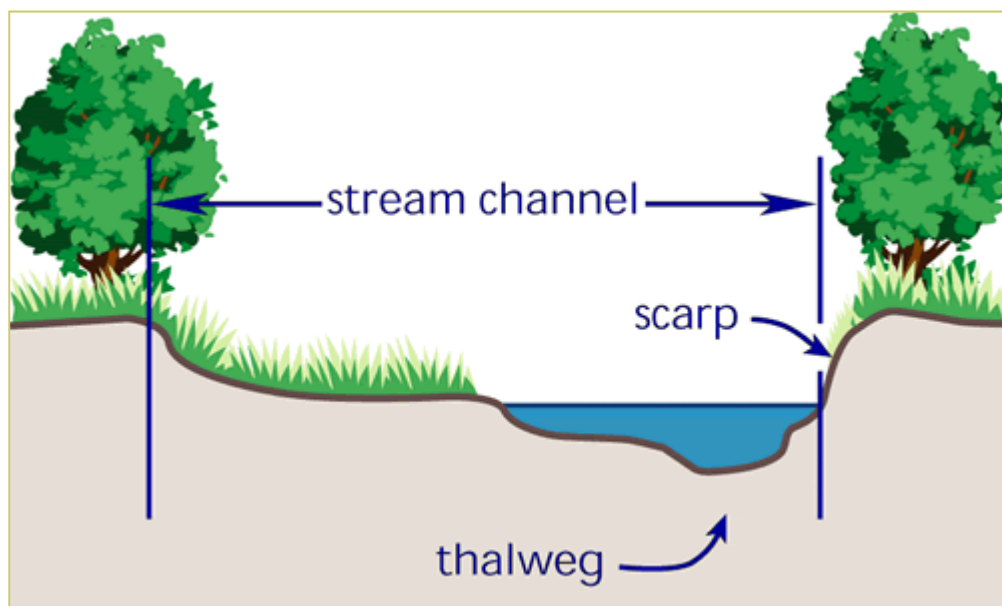
Tradičně se dodržují pravidla:

- Nesplavné řeky:
hranice vede ve
středu toku (tzv.
střednice /
median line)

Tradičně se dodržují pravidla:

- splavné toky: hranice vede středem plavební oblasti toku (hloubnici / thalweg* - odtud se tento princip označuje jako **Thalweg Doctrine**)

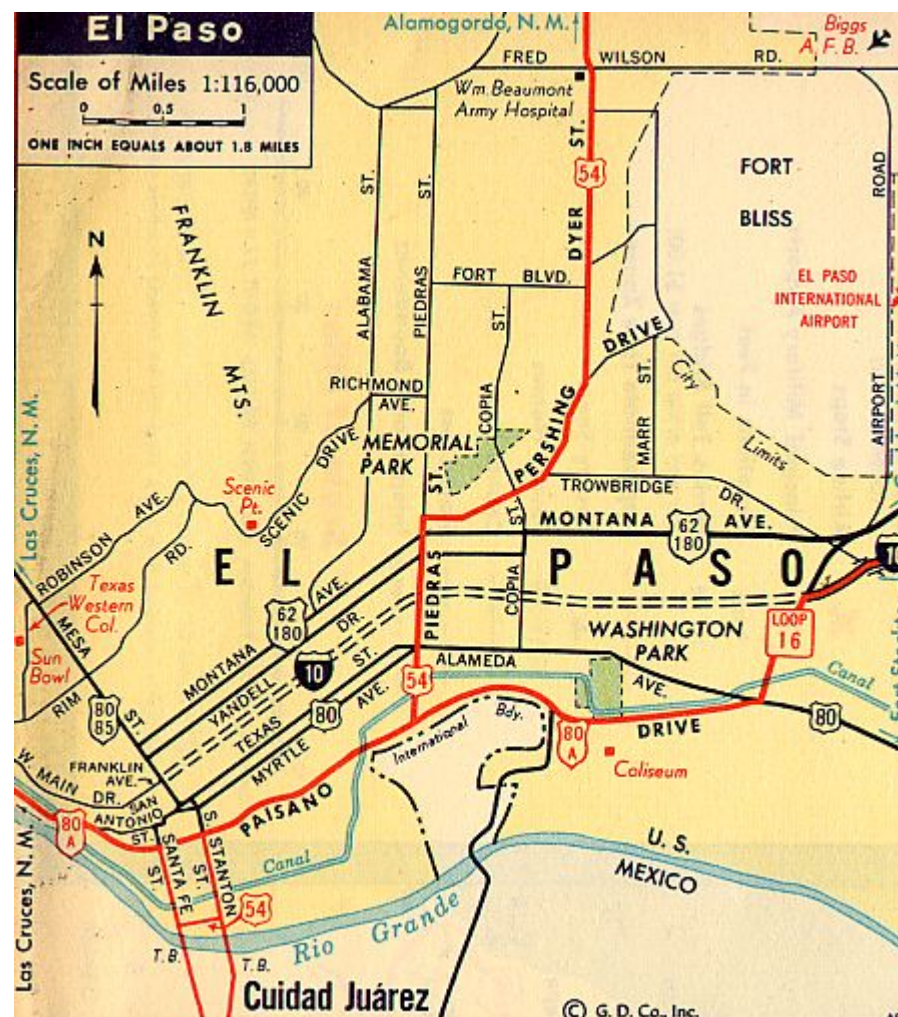
* Thalweg má ovšem v češtině dva ekvivalenty: hlubnice (v hydrologii) a spádnice (v geomorfologii)

Tradičně se dodržují pravidla:

- jezera: hranice vede po ekvidistantě, platí ale zásada, že zdroje pohraničních jezer mají být využívány pohraničními státy rovnoměrně
 - Problém: Kaspické moře
 - pokud by se jednalo o moře, rozdělily by si ho pobřežní státy na EEZ,
 - pokud jde o jezero, participovaly by na využití přírodního bohatství všechny
 - ruský kompromisní návrh: dno se rozdělí jako u EEZ, vody budou jako u jezera (návrh podporuje jen Rusko)
- pohoří: hranice vede po rozvodnici

Hranice na vodních tocích

- Zpravidla je dohodnuto, že při přirozených a pozvolných změnách polohy vodního toku se mění i poloha hranice
- V praxi to vede na neregulovaných vodních tocích k řadě drobných hraničních sporů – modelový je případ Chamizal

Vyznačení hranic v terénu

- Hraniční znaky
- hraniční ploty*
- hraniční valy*
- hraniční zdi*

* více než k označení slouží k ochraně hranic, resp. brání jejich nepovolenému překročení

USA - Kanada

Hranice – co lze „vyzkoumat“?

4 základní přístupy k výzkumu hranic:

- **Historicko-kartografický** (zabývá se změnami polohy hranice a procesem jejich vytváření)
- **Klasifikační** (snaží se hranice rozdělit do skupin na základě jejich aktuální podoby)
- **Funkcionální** (výzkum toho, jaký vliv mají hranice na krajinu i lidskou společnost)
- **Geograficko-politologický** (výzkum vlivu hranic na mezinárodní vztahy)

Typologie hranic

Vzhledem k odlišnosti problematiky se často zkoumají samostatně:

- Hranice suchozemské
- Hranice mořské

Značně odlišná je i hraniční problematika, pokud se jedná o:

- Hranice mezi dvěma státy
- Hranice státu a otevřeného moře
- Hranice státu a kosmického prostoru

Typologie hranic

Tradiční, ale značně kritizované a metodologicky sporné je dělení hranic na:

- ▣ Přírodní hranice (vedou po přirozené – v přírodě viditelné – linii)
- ▣ Umělé hranice (nemají tuto vazbu)

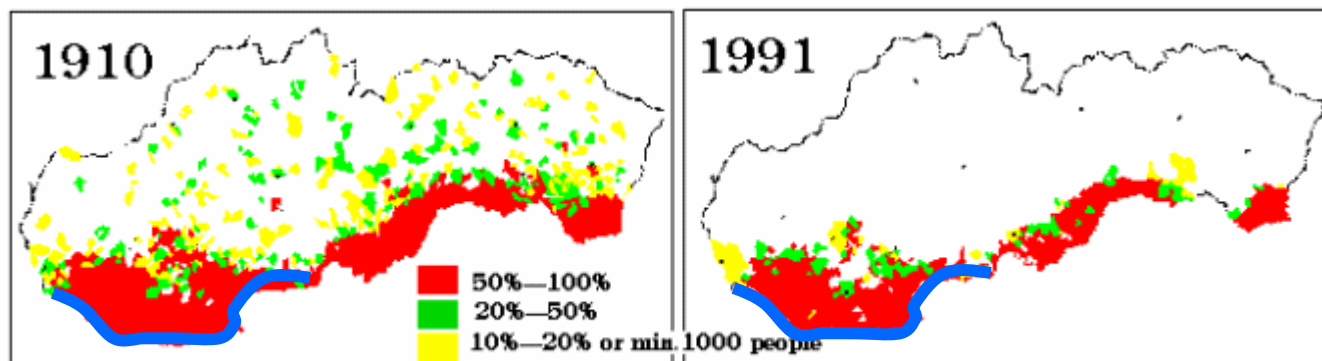
Přírodní hranice

- Vázány na překážku v terénu:
 - Pohoří
 - Řeka
 - Bažina
 - Poušť
 - Mořské pobřeží
- Primárně brání pohybu lidí
- Snadno lokalizovatelné
- Dříve vhodné k obraně (s rozvojem letectví a při použití raket tato výhoda odpadá)

Přírodní hranice

- do poloviny 20. století jednoznačná tendence preferovat přírodní hranice
- Proto např. při vytváření hranic v Evropě po 1. světové válce mnohdy použity přírodní hranice proti etnickému složení obyvatelstva
- Limitem použití principu byla znalost terénu – přírodní hranice např. nebyly použity při koloniálním dělení Afriky (kontinent nebyl v té době dobře zmapován)

Magyarok Szlovákiában / Maďari na Slovensku / Hungarians in Slovakia

Přírodní hranice

- působením přírodních sil se postupně mění
- V praxi nemají přírodní překážky nikdy zcela liniový charakter, velký potenciál hraničních sporů
- Problematické jsou také všechny umělé úpravy (např. říčních koryt)

Úkol: najděte dva rozdíly

Umělé (konvenční) hranice

- Jednoduché, často ale nepřírozeně kříží průběh liniových fyzickogeografických prvků
- obtížná obrana
- Problém loxodoroma X ortodroma

Zvláštní typy umělých hranic

- Etnické
- Historické
- Astronomické hranice
- Geometrické hranice

Genetická klasifikace hranic

Podle vztahu hranice ke kulturnímu a civilizačnímu vývoji z časového hlediska

- **Antecedentní hranice** (starší, než kulturně-civilizační poměry, čili obyvatelstvo se přizpůsobilo hranicím)
- **Subsekventní hranice** (vytvořené na základě kulturně-civilizačních poměrů a přírodních podmínek, čili hranice se přizpůsobily obyvatelstvu a přírodě)
 - **Konsekventní hranice** (podtyp, vytvořené na základě etnického složení, jazyka, náboženství)
- **Asekventní hranice** (vzniklé „navzdory“ kulturně-civilizačním poměrům – v Africe, hranice Severní a Jižní Koreje)

Hraniční spory

- ❑ Tam, kde není jasný průběh hranice
- ❑ Tam, kde hranice nerespektuje územní rozšíření jazykových, rasových, etnických či náboženských skupin

Existují:

- ❑ Spory poziční
- ❑ Spory funkční
- ❑ Spory o zdroje

Hranice ČR s Rakouskem

- Určeny saintgermainskou smlouvou (září 1919) tak, že vedou po starých zemských hranicích, k Československu ale bylo připojeno z etnických a dopravních důvodů Valticko (82 km²) a Vitorazsko (104 km²)
- hraniční smlouva z 21. 12. 1973 (platná od 24. 6. 1975)
- smlouva o změnách průběhu společných hranic z 26. 10. 2001 (v platnosti od 1. 8. 2004) – u nás 85/2004 Sbírky mezinárodních smluv

Hranice ČR s Německem

- Určeny versailleskou smlouvou (červen 1919) tak, že vedou po starých zemských hranicích, k Československu ale bylo připojeno z etnických důvodů Hlučínsko
- hraniční smlouva z 3. 11. 1994 (platná od 1. 9. 1997)

Hranice ČR s Polskem

- Určeny versailleskou smlouvou a rozhodnutím o rozdělení Těšínska (původně v něm byl plánován plebiscit)
- hraniční smlouva z 13. 6. 1957 (platná od 14. 2. 1959)

Hranice ČR se Slovenskem

- Vedou po historické rakousko-uherské hranici (drobné úpravy)
- hraniční smlouva z 4. 1. 1996 (platná od 25. 7. 1997)